

Bojan Savić Ostojić

STENOGRAFIJA PANIKE

o Handkeovim sveskama

Volim predmete same po sebi. (...) Smetaju mi reči.

David Albahari, „Peter Handke“

(iz knjige *Fras u šupi*)

Godina je 1975. i Peter Handke živi u Parizu, sam sa šestogodišnjom ćerkom Aminom. Dnevna rutina je neumoljiva. Rano ujutru sprema doručak i prati je do škole. Po podne kuva, a u međuvremenu, osim kad pegla, krpi čarape i pere sudove, sedi za pisaćom mašinom i pokušava da otkuca rečenicu-dve. Uredniku Zigfridu Unzeldu redovno se u pismima izvinjava što mu raspored jedva dozvoljava da povremeno dovrši poneki članak.

Taj period je verno zabeležen u dokumentarcu *Peter Handke u Parizu* koji je iste godine snimio austrijski reditelj i novinar Georg Štefan Troler. Meni je posebno drag jedan kadar s početka filma: sedeći u šaragama gradskog autobusa, Handke iz džepa sakoa vadi sveščicu i olovku, gleda okolo, nečka se i na kraju ništa ne zapisuje. Režiran kadar, rekli bismo nagoni, scena koja nastoji da pokaže kako pisac u svakom trenutku radi. Međutim, već ona upućuje na to da se u Handkeovo pisanje ozbiljno umešao novi instrument, olovka, praćen odgovarajućom podlogom, džepnim notesom. U toku snimanja sekvence pisac to još ne zna, ali taj efemerni medij za kojim je posegao ubrzo će iz korena promeniti njegov pristup književnosti.

Sveske koje je Handke otpočeo krajem 1975, i vodio ih do 1977, objavljene pod naslovom *Težina sveta* (s naznakom „dnevnik“) započinju nacrtima situacija za neme komade i druge rukopise. U uvodu, međutim, autor priznaje da mu se desilo da u njima nagoni zabeleži i neka „neposredna iskustva svesti“ mimo unapred zadatog projekta. S vremenom će početi da zapisuje samo te sporedne opažaje, bez namene, koji dolaze niotkud i ne traže razradu. „Što sam više nastavljao s takvim beleženjem“, zaključuje, „više sam se oslobađao utvrđenih književnih formi, stičući slobodu unutar jedne dotad nepoznate mogućnosti pisanja.“

Zapisi iz *Težine sveta* mahom su kratki i nikad se ne završavaju tačkom: ovu karakteristiku će Handke zadržati u svim narednim beležnicama. Funkciju radne sobe preuzimaju spoljni prostori, a sedenje ustupa mesto hodanju. Pisac uči da postane „zapisničar“, steno-
graf. „Izvežbao sam se da jezikom dočekam sve što mi se dešava. Za vreme tog kratkog trenutka u kojem doživljam jezik kao stvarnost, primetio sam da i sâm jezik postaje živ. Ali već se u sledećem trenutku ponovo srozava na onaj svakodnevni jezik bez smisla.“

Pisanje u svesku, ili Handkeovim rečima, stupanje u „povest olovke“, s vremenom je za autora postalo predah od književnosti, uživanje u pisanju samom. Međutim, u toku rada

VRT

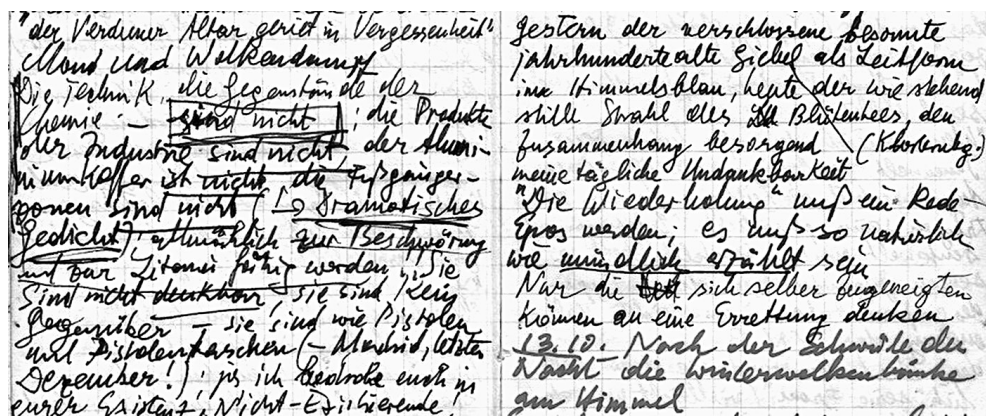
na prvoj samostalnoj svesci desiće se nešto zbog čega će mu sveske postati neočekivano bliske, mnogo važnije od nekakve nove književne forme. Postaća zavisan od njih.

Promena

„Dragi Zigfride“, piše Handke uredniku 2. aprila 1976, „imao sam neobičnu i pomalo strašnu nedelju. Pre devet dana osetio sam veliki strah i bolove u grudima. Sutradan sam otišao u bolnicu: ispostavilo se da imam povišene enzime u krvi, dvadeset puta više od normalnog nivoa. Sva sreća, nije bio srčani udar.“

Handke 26. marta doživljava nervni slom praćen napadom panike i dobrovoljno se hospitalizuje. Sve vreme, u toku šest dana provedenih u bolnici, vodiće beleške. Prostor koji je ranije koristio za mesec dana počinje da se ispunjava za dan. Očekujući svakodnevno uzimanje krvi, autor beleži kako u njegovom pisanju već ima nečeg što liči na tehniku elektrokardiograma. Postupak neposrednog beleženja u skladu je s definicijom iz uvoda: „Ova knjiga nije priča o jednoj svesti već simultana i neposredna reportaža o njoj.“

Po otpuštanju, autor i dalje pokušava da vodi beleške kao ranije, međutim, fokus mu se bitno menja. Ako je pre boravka koristio jezgro vite rečenice, više aluzije i konstatacije nego zapažanja, Handke sad počinje pretežno da opisuje, sve iscrpnije i detaljnije. Pisac koji je izgradio svoj poetički identitet na sumnji u narativni jezik, autor *Kaspara* i *Golmanovog straha od penala*, sad iz najdublje nužde traga za jezikom koji je što transparentniji. Više ga ne zanimaju logički nesporazumi već neposredan susret s realnošću: on traži, kako i piše u tom periodu, „svet koji se može opisati, osećanje koje je napokon postalo stvar“.

Iz jedne Handkeove sveske¹

„Primećujem“, kaže čitajući Kafkin *Dnevnik*, „da me više ne zanimaju njegova jadanja i samoopuživanja već samo opisi.“ Dojučerašnji objektivista, strogi učenik Vitgenštajna i Rob-Grijea, koji izbegava metaforiku i čuti kad smatra da se o nečemu ne može govoriti, sad postaje pisac-rekonvalescent kome je forma nasušna potreba, kome je najvažnije da

¹ Preuzeto sa <https://eadh.org/projects/peter-handke-notebooks-digital-edition>.

se uz pomoć jezika uveri u svoje prisustvo. Skepsu smenjuju poverenje i empatija. Sveske od tog trenutka u Handkeovom opusu postaju povlašćeno mesto za dodir sa svetom i njegovu glavno štivo. Među ranijim primerima ove književne forme, po tome su im najbliže sveske S. T. Kolridža.

Povest olovke

Handke je dosad objavio šest knjiga na osnovu svojih svezaka. Svaka od njih vezana je za određeno mesto, stvaralački period i poetičku nijansu. Posle *Težine sveta*, *Povest olovke*, objavljena 1982, radionica je *Sporog povratka kući*, a pokriva putovanje u Ameriku. Nakon završenog rada na *Povratku* slede *Fantazije ponavljanja* (1981–1982). Ovu zbirku kratkih zapisa iz 1983. francuski prevodilac Žorž-Artur Goldšmit odredio je kao „zbirku pauza u krajnjoj koncentraciji iz koje nastaje književno delo“. Autor sredinu osamdesetih provodi u Salcburgu, i taj boravak prati sveska *Ujutru, pored prozora u steni* (1998) koja obiluje iscrpnim statičnim opisima i snovima. Piščeva lektira otišla je ka Homeru, Tukididu, ali i ka Emanuelu Bovu, koje prevodi. *Juče na putu* (2005), jedina sveska zasad objavljena na srpskom (u prevodu Zlatka Krasnog, SKZ, 2007), pokriva put oko sveta između 1987. i 1990. Njen fokus više nije na neposredno viđenom već na izabranom prizoru iz nedavnog sećanja i na iznenadnim sećanjima na neka mesta koja je posetio. Poslednja objavljena sveska, *Noću, pred zidom od senki drveća* (2018), pokriva period 2007–2015. i dobrim delom je posvećena crtežima.

Zašto su, po mom mišljenju, Handkeove sveske najvitalniji deo njegovog opusa, uspehliji od pripovednih dela, naročito nakon 1980? Zato što su slika i prilika iskustva, pokušaja da se ono u trenutku uobliči a da se ne zaokruži. U romanima, za koji je obrazac dalo *Ponavljanje* (1983), postoji jedna nepromenljiva struktura koja se u grubim crtama može svesti na shemu „hodam i pričam“. Pre nego pripovetke, to su eseji o hodaњу. Iza glavnog, u stvari jedinog lika, bio on predstavljen kao zemljomer, ispitivač pragova, apotekar, glumac ili bankarka, autor je lako prepoznatljiv. U tim knjigama izostaje karakterologija koja je ranije, na primer u *Levorukoj ženi*, bila tako upečatljiva. Ako nešto u tim pripovestima volimo, to su usputna zapažanja. Čitajući ih paralelno sa zapisima, shvatamo da su nastale povezivanjem sirovih fragmenata iz svezaka i da ono što u njima najslabije funkcioniše jesu mehanizmi povezivanja.

Možda paradoksalno zvuči što je Handkeov zaokret ka „stvarima“ doveo do prelaska iz eksperimentalnog u neoklasicistički izraz u pripovedanju. Autor se tu često pokazuje kao konvencionalan. Ali on tako i hoće. On ne želi da zvuči savremeno. Njemu su u glavi Homer, Hesiod i Henri Dejvid Toro. Moglo bi se grubo zaključiti da je, ulaskom u prirodno raspoređanu formu svezaka, Handke izgubio interesovanje za pripovedni postupak zasnovan na strogoj montaži i dramaturgiji. Osladilo mu se pisanje bez svrhe.

Baština

Sveskopisci pre Valerija – uzmimo za primer Lihtenberga, Žubera ili Cvetajevu – uobičajali su da celog života vode sveske, a da iz njih za života ne objave ništa, jer one se, po

nepisanom pravilu, objavljuju posthumno. Od polovine XX veka to više ne važi. Handke ne samo da je sam priredio odlomke iz svojih svezaka, ne samo da ih je štampao u velikim tiražima (početni tiraž *Težine sveta* iznosio je 50.000) nego je stigao i da ih isprati u intelektualnu baštinu. Integralni materijal – ukupno 217 svezaka, velikim delom neobjavljenih – ustupio je za neimenovanu sumu Arhivu nemačke književnosti u Marbahu, namenivši ih istraživačima.

I šta možemo još poželeti Handkeu, kad je već na sve mislio? Sitnicu: jednog poštenog priređivača.